

Ossi Päänilä

**VAARASSA
MENNEN
JA TULLEN**

Talvisodan sotalapset Norjassa

ATENA

Kansikuva: Lumipukuisia sotalapsia lähdössä junalla Suomesta
(*Kunniamme päivät*, WSOY 1940)

© Ossi Päärnilä ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

Atena
Jyväskylä
atena.fi

ISBN 978-951-1-48996-2

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Sisällys

Esipuhe	9
Tehtävä Oslossa	15
Suomi otti avun vastaan	17
Epäilyksistä huolimatta	17
Lastensierrot alkavat joulukuussa 1939	22
Yksityisiä Norjaan matkaajia	24
Lapsikuljetukset vauhdittuvat	26
Norja oli nopea auttaja	29
Spontaani innostus	29
Valtionkomitea koordinoimaan pakolaisapua	31
Tuhannet perheet tarjoutuivat ottamaan sotalapsia	37
Tukholman ja Haaparannan kautta	43
Välietappina Tukholma	43
Vesi- ja raidekuljetuksissa oli vaaransa	45
Kolme junaa, yksi kuljetus	50
»Jakojunan» lapset saapuvat Osloon	58
Alku olikin loppu	65
Joulun viettoa ja talven iloja	70

Ajolähtö sodan jaloista huhtikuussa 1940	75
Kukaan ei nähnyt vaaraa	75
Sekasorto Oslossa	78
Suomen lähetystö ja Nyberg ryhtyvät toimeen	80
Suomalaislapset »kuulasateessa»	84
Hegrassa haavoittui toinen suomalainen	92
Nybergin lapsisaattueen uusi reitti	95
Neuvokas suomalaispoika Elverumissa	101
Nash Lafayettella haettiin 258 lasta	105
<i>Veckojournalin</i> yllättävä artikkeli	105
Aallon sisarukset haetaan Mossista	106
Vakooja kyydissä	110
Lapset ja auttajat pommituksessa	117
Hakuretket jatkuvat sodasta huolimatta	117
Bensiiniä kaikin keinoin	120
Kohtaamisia ja tapahtumia hakumatkoilla	122
Paluu Suomeen tuli lapsille yllätyksenä	125
Kuntssonin uroteko	130
Sotalapset palaavat laivoilla Turkuun	133
Pakolaislapset Pohjois-Norjassa	139
Erilainen tarina	139
Petsamon laiminlyöty evakuointi	141
Pakolaistulva Kirkkoniemeen	142
Jatkokuljetukset laivoilla	144
Kälkäjät Viena-laivalla Tromssaan	151
Salmijärveltä Paatsjoen yli Norjaan	152
Paasilinnat Narvikissa	154
Uhka uudesta suunnasta ja lasten paluu	155

Kuinka monta sotalista Norjassa oli?	163
Etelä-Norjaan viedyt ja sieltä tuodut sotilapset	163
Pohjois-Norjaan viedyt pakolaislapset	169
Sotilasten äidit ja Norjan suomalaiset	173
Talvisodan jälkeen	177
Lapset maailmantapahtumien välissä	177
Unohdettu apu	179
Erehdys vai viisasta ennakkointia?	184
Tilinpäätös	187
Liite	192
Lähteet	194
Viitteet	198

Esipuhe

Viime sotien aikaisten lastensiirtojen tutkija ei voi ohittaa artikkelia, jonka Bertel Nyberg, Suomen lastensuojelun uranuurtaja, kirjoitti *Sosiaaliseen Aikakauskirjaan* vuonna 1941.¹ Norjasta ja Tanskasta Nyberg kirjoitti näin:

Lasten ja äitien kuljetukset [Ruotsiin] olivat jo saavuttamassa huippunsa, kun ilmoitettiin, että myöskin Tanska ja Norja olivat valmiit vastaanottamaan pieniä pakolaisia Suomesta. Ilmoituksia heille avautuneista kodeista oli tuhansittain saapunut Tanskan ja Norjan toimistoihin, mikä uhrivalmius oli sitä hämmästyttävämpää, kun nämä maat eivät olleet välittömiä naapureitamme. Alun perin oltiin selvillä siitä, että lasten siirto niin kaukaisiin maihin saattoi tulla kyseeseen vasta toisella sijalla. Vain verraten harvat äidit olivatkin halukkaita lähtemään lastensa kanssa niin pitkälle ja vaivalloiselle matkalle. [...] Helmikuun 29. päivänä [1940] matkusti Tanskaan 93 ja Norjaan 107 lasta ja äitiä saattajien seuraamina. [...] Norjassa lapset sijoitettiin hajalleen eri osiin maata, mikä seikka suuresti vaikeutti äkillistä takaisin evakointia, kun Norja vuorostaan joutui sodan tuhon kohteeksi. Retkikunta toisensa jälkeen lähti – ensimmäinen jo huhtikuun 9–13 päivien välisenä aikana – etsimään lapsia, ja useat näistä matkoista muodostuivat hyvinkin seikkailurikkaiksi. Myös eräät huolestuneet vanhemmat lähtivät Norjaan etsimään ja noutamaan lapsiaan. Viimeiset Pohjoismaisen Avun Suomen Keskuksen lähettämät lapset palasivat Norjasta vasta alkukesällä.

Kokonaisuutena artikkeli tiivistää sen, miten lastensiirot aloitettiin ja miten ne toteutettiin talvisodan aikana ja heti sen jälkeen. Kirjoittaja jättää häveliäästi mainitsematta, että hän itse organisoii ensimmäisen lasten evakouintiretkikunnan Norjasta. Lastensiirotien käytännön toimijana Nyberg oli silminnäkijä, aikalaistodistaja.

Siteeratusta katkelmasta on Norjan osalta virheitä. Kriittinen lukija voisi heti huomauttaa, että Suomella ja Norjalla on pitkä yhteinen raja pohjoisessa, joten välittömiä naapureita kyllä oltiin silloin ja ollaan edelleen. Nyberg tietenkin tarkoittaa vain Trondheimin eteläpuolella olevaa Norjaa, jonne viedyistä lapsista hän antaa virheellisen luvun. Helmikuun karkauspäivänä 1940 Suomesta lähteneessä junakuljetuksessa meni Norjaan paljon vähemmän kuin »107 lasta ja äitiä», mutta toisaalta pelkästään Etelä-Norjaan oli jo tätä ennen mennyt paljon enemmän lapsia, Pohjois-Norjasta puhumattakaan. Palaan lukuihin ja Nybergin muuhun toimintaan jäljempänä moneen kertaan.

Minun kertomukseni alkaa Mannerheimista, nimittäin Marianne Mannerheimista. Marianne on tunnettu talousvaikuttaja Kanaadassa ja naimissa Toronton yliopiston *Finnish Studies* -professori (emeritus) Börje Vähämäen kanssa. Kuuluisan sukunimensä Marianne on saanut edellisen avioliiton kautta, mutta suomalaisilta juuriltaan hän on Sääksmäen Kärjenniemenestä lähtöisin olevaa talonpoikaista Aaltojen sukua.

Mariannen äiti Pirkko sekä tati Päivi olivat sotalapsina Norjassa. Kun Saksa yllättäen hyökkäsi Norjaan 9. huhtikuuta 1940, tyttöjen isä Kalle Aalto lähti ruotsalaisen Gustav Knutssonin kanssa hakemaan Pirkkoa ja Päiviä takaisin Suomeen. Saattaa olla, että Kalle sai operaation jatkosta tarkemman käsityksen vasta myöhemmin, kun sai käsiinsä ruotsalaisen *Veckojournalin* hakuretkistä kertovan artikkelin vuodelta 1941. Se säilyi Kallen jäämistössä, ja hänen seikkailunsa Norjassa levisi Aaltojen suvun nykypolven tietoisuuteen heinäkuussa 2018, kun Marianne esitteli artikkeleita ja Kallen elämänkaarta sukukokouksessa Laukon kartanossa.

Ystävänä ja luokkatoverini Mikko Aalto, Mariannen äidin serkku ja Kallen veljenpoika, välitti minulle Mariannen esityksen. *Veckojournalin* artikkelin päähenkilönä esiintyy mainittu Gustav Knutsson autoineen. Ihmettelin outoa ja erikoista tarinaa, sillä olin lukenut joitakin kertomuksia Petsamon evakoista, mutta en tiennyt eteläisessä Norjassa edes olleen sotalapsia, eikä tiennyt kukaan tuttavistanikaan. Sotalasten historiassa näytti siis olevan melkoinen aukko.

Päätin ryhtyä etsimään lisätietoja, jolloin totesin, ettei Knutssonin retkiä mainita sotalapsikertomuksissa eikä tutkimuksissa, mutta kylläkin lyhyesti *Hufvudstadsbladetissa* huhtikuussa 1940. Näin alkoi vähitellen paljastua eräs sotalapsihistorian unohdettu episodi, josta tämä kirja kertoo.

Sotalapset ovat itse kirjoittaneet lukuisia muistelmia, ja Ruotsissa olleista on tehty perusteellisia tutkimuksia. Pertti Kavénin kirja *70 000 pientä kohtaloa – Suomen sotalapset* (1985) keskittyi jatkosodan aikaisiin lastensiirtoihin Suomesta Ruotsiin. Teos on melko suppea, mutta se oli ensimmäinen tutkimuksellisella otteella laadittu sotalapsikirja. Kavén jatkoi tutkimuksiaan väitöskirjalla, johon perustuu hänen teoksensa *Sotalapset – toiveet ja todellisuus* (2011).

Turun siirtolaisuusinstituutin projektissa julkaistiin vuonna 2007 Heikki Salmisen perusteellinen tutkimus *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden – suomalaisten sotalasten historia*, jossa Ruotsin ohella on käsitelty myös Tanskaan tehdyt lastensiirrot.

Verkko-osoitteessa sotalapset.fi löytyy näyttely, joka sisältää linkkejä sotalapsikirjallisuuteen. Myös maakunnalliset sotalapsiyhdistykset ovat julkaisseet runsaasti tarinoita, joista mainitsen esimerkkinä vain verkkokirjan *Pitäkää mukuloista huolta*, jossa on realistinen ja liikuttava kuvaus lasten junamatkasta Ruotsiin.² Kokemus on ollut samanlainen myös monilla Norjaan menijöillä. Erja Dammertin dvd-dokumenttielokuva *Sotalapset* (2003) on järkevä kuvaus lapsista, joista jotkut olivat siinä käsityksessä, että

asemalle saattamaan tullut äiti tulee mukaan jollekin salaperäiselle retkelle.

Ruotsiin ja Tanskaan tehdyt lastensierrot tunnetaan siis hyvin, mutta Norjassa olleet lapset eivät tarinoissa ja tutkimuksissa erotu lainkaan. Heikki Salminen kertoo ansiokkaassa ja pikkutarkassa tutkimuksessaan selvittävänsä Ruotsin ja Tanskan ohella Norjaan suunnatut lastensierrot, mutta vuonomaasta on vain muutama epätarkka maininta. Lasten palautuksesta Norjasta Suomeen Salminen lainaa lähes sanatakkasti Nybergin alussa mainittua raporttia ja toteaa, että »tehtävä muodostui melko vaikeaksi, koska lapset oli sijoitettu hajalleen eri puolille maata». ³ Tutkimuksen alaotsikko »Suomalaisten sotalasten historia» lupaa liikaa, sillä Norja käytännössä puuttuu. ⁴

Kavénin ja Salmisen jälkiä seuraten pyrin selvittämään Norjan osalta lastensierrojen syyt, organisaation, kuljetustavat ja tapahtumat. Lisäksi haluan muutaman kertomuksen avulla kuvata, millaista lasten elämä Norjassa oli. Lasten dramaattinen palautus Saksan hyökkäyksen takia oli paitsi jännittävä seikkailu myös tarinan yllättävä päätös vaihe.

Tapahtumien taustojen, Suomen ja Ruotsin avustusorganisaatioiden sekä lastensierrojen käytännöllisten ja sosiaalisten ongelmien osalta olen pitkin matkaa voinut tukeutua Salmisen, Kavénin ja sotalapsiyhdistysten teoksiin. En ole pyrkinyt löytämään mitään uutta näkökulmaa, sillä sotalapsia koskeva keskustelu on jo perusteellisesti esitelty mainitussa kirjallisuudessa, niin sotien aikana kuin niiden jälkeenkin. Sitä ei ole tarpeellista toistaa muuten kuin joiltakin ydinkohdiltaan.

Kun olin todennut Etelä-Norjan sotalasten jääneen huomiotta, minua alkoi vaivata myös se, ettei sotalapsikirjallisuudessa mainita Petsamon käsivarresta lähteneitä lapsipakolaisia, vaikka he nostavat Norjassa talvisodan aikana olleiden suomalaislasten lukumäärän nelinumeroiseksi. Luen myös heidät sotalapsiksi. Sekä Pohjois- että Etelä-Norjaan viedyt lapset olivat samalla tavalla

sotapakolaisia, vaikka sodanaikainen propaganda halusi antaa jälkimmäisistä kaunistellumman kuvan. Talvisodan aikana kaikkien suomalaislasten Norjaan lähdön syy oli sama: Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen. Kaikki olivat lähteneet ja viety sotaa pakoon, ja kaikkien matkassa oli dramatiikkaa ja vaaroja. Petsamon lapsia perheineen lähti rajan yli Norjaan kiireellä, eikä suunnitteluun ollut aikaa, Etelä-Suomen lapset taas lähetettiin Norjaan melko suunnitellusti ja ilman kiirettä. Paluumatkalla osat sitten vaihtuivat.

Kuten Salminenkin toteaa, sotalapsen käsitettä on käytetty eri aikoina hyvinkin erilaisissa yhteyksissä, muun muassa Saksasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin tuoduista lapsista, jotka eivät suoranaisesti paenneet sotaa, vaan sen seurauksia eli nälkää ja tauteja. Sotalapsista puhuttaessa yhdistävänä tekijänä näiden toiseen maahan tehtyjen lastensiirtojen taustalla on aina ollut sota.

Haastateltavaksi soveltuvia Norjassa olleita lapsia en ole pyrkinyt löytämään, sillä nuorimmatkin olisivat jo yhdeksänkymppisiä. Pari kertomusta heiltä on onneksi säilynyt ja tallennettu Turun Siirtolaisinstituuttiin, joka on antanut käyttää niitä tutkimuksessa.

* * *

Kiitän Norjan ja Ruotsin kansallisarkistoja sekä Turun Siirtolaisuusinstituuttia materiaaleista ja avusta. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Turun kaupunginkirjasto, Tukholman Kuninkaallinen kirjasto, Oslon Kansalliskirjasto sekä Norjan Punaisen Ristin (Røde Korsin) keskustoimisto Oslossa ovat auliisti avustaneet kirjallisuus- ja sanomalehtilähteiden äärelle. Suomalais-norjalaiselta kulttuurirahastolta olen saanut pienen apurahan, josta kiitos. Ateenan Panu Väänäselältä olen saanut hyviä vinkkejä ja tarpeellisia ohjeita käsikirjoituksen viimeistelyyn. Annukka Aalto, Kalle Aallon

veljentytär, on täydentänyt tietojani Aaltojen suvusta, samoin kuin Marianne Mannerheim, jolta olen saanut myös valokuvia. Mariannelle ja Mikko Aallolle kuuluu suurin kiitos, sillä ilman heitä ei tämä projekti olisi lainkaan käynnistynyt.

Jyväskylässä 17. toukokuuta 2024

Ossi Päärnilä

Tehtävä Oslossa

Huhtikuun toisella viikolla 1940 Bertel Nyberg, Pohjoismaisen Avun Suomen Keskuksen toimelias pääsihteeri, oli työmatkalla Tukholmassa. Talvisota oli päättynyt pari viikkoa aiemmin, ja hänen matkansa tarkoituksena oli neuvotella Tukholman Centrala Finlandshjälpenin kanssa uudesta tilanteesta. Ruotsista saatu runsas huolto- ja materiaaliapu olisi nyt suunnattava sodan aiheuttamista välittömistä ongelmista niiden korjaamiseen eli jälleenrakennukseen.

Lisäksi olisi vähitellen alettava palauttaa tuhansia Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan vietyjä sotalapsia takaisin Suomeen. Sillä ei kuitenkaan olisi mitään kiirettä, sillä sodan tuhoja oli ensin korjattava ja lasten vanhemmat tarvitsivat aikaa asioittensa järjestämiseen. Sitä paitsi lapsilla oli Skandinavian maissa hyvät oltavat. Kouluikäisten ei kannattaisi palata kesken lukukauden, vaan parempi olisi odottaa kesälomaa.

Mutta tiistaina 9. huhtikuuta Tukholmaan saapui yllättävä ja järkyttävä uutinen. Saksa oli hyökännyt Norjaan ja Oslo vallattu samana päivänä. Nyberg totesi, että hänen oli kiireesti lähdettävä Osloon selvittämään Norjan Finlandshjelpen-organisaation kanssa mahdollisuuksia hakea Norjaan viedyt suomalaislapset turvaan. Hän lähti välittömästi matkaan CF:n henkilöautolla ja oli perillä Oslossa seuraavana päivänä.

Saavuttuaan Osloon keskiviikkona Nyberg totesi, että saksalaiset olivat jo kotoutuneet kaupunkiin. Wehrmachtin sotilaita

kuljeskeli siellä täällä, Karl Johans Gate -pääkadulla marssi saksalaisosasto ja sotilassoittokunta kajautteli reippaita marssisäveliä puistossa.⁵ Utelias norjalaisyleisö ei tuntunut vielä oikein käsittäneen tapahtunutta.

Rauhallisen kokoustamisen sijaan Nyberg joutui aloittamaan uuden dramaattisen työn, joka toisi ensimmäiset sotalapset Etelä-Norjasta takaisin Suomeen.

Puoli vuotta ennen näitä tapahtumia, Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen 30. marraskuuta 1939, oli Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa käynnistynyt valtava kansanliike Suomen auttamiseksi. Ase- ja muu materiaallinen apu sekä vapaaehtoiset lentäjät ja sotilaat otettiin Suomessa mielihyvin vastaan, mutta hanke lasten siirtämiseksi Pohjanlahden taakse tuli suomalaisille pyytämättä ja yllättäen.

Suomi otti avun vastaan

Epäilyksistä huolimatta

Lastensierrot edellyttivät yhteispohjoismaista organisaatiota ja koordinaatiota. Sellaista alettiin rakentaa Ruotsissa joulukuun alussa 1939, mutta Norja oli jo joutunut improvisoimaan suomalaisten pakolaisten sijoittamista ja huoltoa Finnmarkissa. Se johti Norjassa saman kaltaisen pakolaisapuorganisaation syntyyn kuin Ruotsissakin. Tehtävänä oli suomalaisten pakolaisten, etenkin lasten, vastaanotto, huolto ja sijoitus perheisiin tai hoitokeskuksiin.

Ennen kuin mennään Norjaan, on katsottava Ruotsin pakolaisjärjestön syntyhistoriaa, sillä ilman Ruotsia ei Etelä-Norjaan olisi tullut Suomesta lapsia läheskään siinä määrin kuin tuli. Ruotsi toimi lapsikuljetusten organisaattorina sekä läpikulku-
maana Etelä-Norjaan, ja ruotsalaiset myös hakivat lapset takaisin keväällä 1940.

Ruotsissa pakolaisavun keskeisiä aloitteen tekijöitä olivat arkeologina ja naisliikkeen edustajana tunnettu fil. tri Hanna Rydh, Rädde Barnen -järjestön puheenjohtaja Margit Levinson, kreivi Curt von Schwerin sekä Maja Sandler, joka oli Ruotsin ulkoministeri Richard Sandlerin puoliso. Myös Levinsonilla oli vaikutusvaltainen puoliso, Tukholman läänin maaherra Karl Levinson.

Monet näistä yhteiskunnan eliittiin kuuluvista henkilöistä olivat kokeneita pakolaisavun asiantuntijoita ja viimeksi

organisoinneet sodan takia maahan palaavien ulkoruotsalaisten vastaanottoa. Suomen auttaminen vaati kuitenkin eri suuruusluokan toimenpiteitä. Maja Sandler pursui ideoita ja toi esille kaikkien heti kannattaman ajatuksen, että Suomen lapsille pitäisi tarjota turvapaikka ruotsalaisissa kodeissa.

Ensiksi oli kutsuttava koolle järjestöjen ja muiden toimijoiden edustajat miettimään, miten ajatus voitaisiin toteuttaa. Ensimmäinen koordinoiva kokous pidettiin ministeri Sandlerin virka-asunnossa, ja näin syntyi yksityinen Centrala Finlandshjälpen -järjestö (CF), Suomen avun merkittävin toimija. Se tuli olemaan keskeinen organisaatio lasten lähettämiseksi myös Norjaan ja heidän palautuksessaan. Maja Sandler toimi itseoikeutetusti puheenjohtajana, ja varapuheenjohtajana toimi majuri Ernst Killander. Työvaliokunnan puheenjohtajana oli pitkän diplomaattiuran tehnyt lähettiläs Einar Ekstrand.

Yksityisen komitean aika loppui, kun Centrala Finlandshjälpen 22. joulukuuta 1939 julistettiin Ruotsin valtion viralliseksi komiteaksi. Sen puheenjohtajaksi tuli Södermanlandin herttua eli prinssi Wilhelm, koko nimeltään Carl Wilhelm Ludvig. Maja Sandler »alennettiin» ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi, toiseksi tuli Hanna Rydh. Hallituksen taktisella siirrolla hillittiin kritiikkiä siitä, ettei Suomea tuettu voimallisemmin.

Mutta suomalaisetkin piti taivuttaa hankkeen taakse, mikä ei ollut aivan helppoa. Eljas Erkkö, Suomen asiainhoitajaa Tukholmassa, ei tarvinnut taivutella. Kysymättä hallituksensa kantaa hän tiedotti hankkeesta kotimaahan kysyen, mikä instanssi Suomessa hoitaisi lasten kuljetuksia.

Ministeri Juho Koiviston, jolle väestönsiirrot oli delegoitu, kanta oli kuitenkin kielteinen. Turva lapsille löytyisi lähempääkin Suomen maaseudulla, nälänhätää ei ollut ja rintamatilanne oli vielä joulukuussa siedettävä. Merikuljetuksissa olisi suuri riski joutua miinoihin tai venäläisten sukellusveneiden upottamaksi, eivätkä rautatietkään olleet turvallisia, kuten sittemmin osoittautui.

Lasten joukkosiirtely saattaisi levittää vaarallisia tauteja, kuten tuberkuloosia ja kurkkumätää.

Näitä kriitikoiden esittämiä näkökantoja ei kerrottu ruotsalaisille. Puoltaviakin seikkoja oli. Ruotsissa lapset saisivat parempaa ravintoa ja sairastelevat lapset hoidettaisiin paremmin kuin mihin Suomessa pystyttiin. Rintamalla olevien isien ja yksinäisten äitien huoli lapsistaan helpottuisi, mutta samalla äidit pystyisivät suurempaan työpanokseen kotirintamalla. Ja kaikenhan piti olla vain väliaikaista, lapset palaisivat kotiin heti kun sota loppuisi.

Lahjahevosen suuhun ei Suomessa ole tapana katsoa eikä hyviä suhteita länsinaapureihin haluttu vaarantaa. Suomessa ymmärrettiin tarjouksen poliittinen signaali, sillä lasten siirto-operaatio oli näyttävä ele Suomen auttamiseksi, ehkä alkua vielä merkittävämmälle tuelle.

Suomalaisten epäröinnistä tietämättömät Hanna Rydh ja Maja Sandler sekä von Schwerin matkustivat 11. joulukuuta 1939 päättäväisinä Turkuun ja Helsinkiin neuvottelu- ja tiedotuskierrokselle. Heillä oli kerrottavanaan tieto, että viisituhatta ruotsalaista kotia oli valmiina ottamaan lapsia.⁶

Lastensiirtojen kannattajat olivat voitolla, ja Tukholmasta Suomeen ulottuvia lankoja veteli samaan suuntaan omapäinen Eljas Erkko, talvisodan kahden ensimmäisen päivän ulkoministeri. Merkittävä siunaus lastensiirroille tuli, kun Hanna Rydh ja Richard Sandler kävivät marsalkka Mannerheimin puheilla.

Sandlerilla oli aikaa humanitaariseen työhön, sillä hän oli joutunut eroamaan ulkoministerin tehtävästä Per Albin Hanssonin hallituksen kaaduttua 13. joulukuuta 1939. Rouvansa leikillisen kommentin mukaan Richard oli CF:n »neljäs sihteeri», kun muilta töiltään ehti.⁷ Seuraaviin hallituksiin ei Sandleria enää valittu liiallisena pidetyn Suomi-innostuksen takia. Ruotsi halusi pysyä »ei-sotaa käyvänä maana», vaikka auttoikin Suomea massiivisesti ja monin tavoin.

Marsalkan, Sandlerin ja Rydhin tapaamisessa ylipäällikön kanta oli varovaisen myönteinen ja hän toivoi, että ruotsalaisten

tarjousta voitaisiin käyttää hyväksi vapaaehtoisuuden pohjalta. Mannerheim piti aiheellisesti Sandleria suurena Suomen ystävänä ja tukijana eikä halunnut torpata hänen aloitettaan, vaikka tiesikin hanketta kohtaan osoitetusta kritiikistä.

Tukholmaan palattuaan Hanna Rydh antoi ymmärtää, ettei suomalaisilla ollut mitään lastensiirtoja vastaan, mikä ei aivan vastannut todellisuutta, mutta se oli CF:n työn jatkamisen kannalta olennainen lähtökohta.⁸ Periaate lastensiirtojen vapaaehtoisuudesta toteutui, eikä hallituksen sodan loppuvaiheessa uhkailemia lasten pakkosiirtoja tarvittu.

Suomessa lastensiirtojen kannattajien joukossa merkittävimmät henkilöt olivat sisäministeri Ernst von Born, Uudenmaan läänin maaherra Ilmari Helenius ja etenkin sosiaaliministeri Karl-August Fagerholm. Heidän siirtomyönteisen kantansa rinnalla oli koko ajan kriittisempi linja, jota edustivat maalaisliittolaisen Koiviston ohella vuorineuvos Åke Gartz, Ulkomaisen Avun Keskustoimikunnan johtaja, sekä kokoomuksen kansanedustaja Paavo Virkkunen.

Jälkimmäisten mielestä lastensiirtojen sijasta pitäisi ulkomainen apu suunnata suoraan ahdingossa oleville perheille. Valtion varojen käyttäminen lasten ja äitien liikutteluun raiteilla ja laivoilla oli tuhlausta aikana, jolloin liikennevälineiden tulisi palvella ensisijaisesti sodankäyntiä. Fagerholm pyrki sovittelemaan eriäviä näkökantoja ja saikin aikaan kompromisseja.

Tammikuussa 1940 Richard ja Maja Sandler vierailivat Rovaniemellä tarkoituksenaan neuvotella Pohjois-Suomen lasten evakuoinnista Ruotsiin. He saivat ilokseen todeta, että Lapin lapsilla ei ollut enää akuuttia vaaraa. Petsamon pakolaisia oli jo Norjassa, ja etelämpänä oli äitejä lapsineen siirtynyt oma-aloitteisesti Ruotsin puolelle, mutta myös Suomen viranomaisten suorittama evakuointi oli saatu hoidettua. Sandlerien matka ei silti ollut turha, sillä näkemänsä perusteella he pystyivät paremmin arvioimaan, minkälaisia tarvikkeita sotilaiden ja siviilien avuksi kannatti Ruotsista lähettää.⁹

Maja Sandler ja Hanna Rydh

Maja Sandler (1877–1971) ja Hanna Albertina Rydh (1891–1964) olivat perustamassa Centrala Finlandshjälpen -järjestöä joulukuun alussa 1939. Maja ja Richard Sandler, Ruotsin ulkoministeri talvisodan aikaan, olivat sekä talvi- että jatkosodan aikana Suomen avustamisen keskeisiä toimijoita Ruotsissa. Lapsena Majalle oli luettu Topeliuksen satuja sekä värikkö Stoolin tarinoita, jotka virittivät Majassa elinikäisen kiinnostuksen ja ihailun Suomea kohtaan. Maja tunsikin monia suomalaisia kulttuurihenkilöitä ja poliitikkoja isänsä, joka oli kansanopiston rehtori, ja miehensä kautta.

Maja kävi usein Suomessa, ja talvisodan jälkeen hän kävi tutustumassa sodan tuhoihin itärajalla. Keväällä 1940 Maja lähti hakemaan suomalaisia lapsia Norjasta yhdessä CF:n autonkuljettajan Gustav Knutssonin kanssa. Norjan seikkailun jälkeisenä vuonna 1941 Majasta tuli Gävleborgin läänin maaherra vuoteen 1951 saakka.

Hanna Rydh, Ruotsin ensimmäinen naistohtori vuodelta 1919, toimi arkeologina ja oli tunnettu myös ruotsalaisen naisasialiikkeen edustajana. Hän johti Fredrika Bremer -naisyhdistystä vuosina 1937–1949 ja jonkin aikaa Kansainvälistä naisliittoa (International Alliance of Women). Hän pyrki ajamaan poliittisia teemojaan myös Folkpartiet-puolueen kautta, mutta ei innostunut valtiopäivätyöskentelystä.

Hanna Rydh ilmeisen lavastetussa työntouhussa CF:n toimistossa Tukholmassa. (SE 20.1.1940)

Maja Sandler (1877–1971) tutustuu suomalaisen lotan muonitustyöhön soppakanuunan äärellä Rovaniemellä tammikuun alussa 1940 (Kunniamme päivät, 1940). Myöhemmin keväällä hän organisoivat lasten hakuretkiä Norjasta.

Lastensiirot alkavat joulukuussa 1939

Maja Sandlerin, Hanna Rydhiin ja Curt von Schwerinin joulukuun Suomen matkan tuloksena Helsinkiin syntyi Tukholman CF:n sisarjärjestönä yksityisen ja vapaaehtoisen kansalaistoiminnan pohjalta Pohjoismaisen Avun Suomen Keskus (Nordiska Hjälpcentralen i Finland). Ymmärrettävistä syistä virallista lyhennettä P.A.S.K. käytettiin harvoin. Järjestö ei vielä saanut valtiollisen komitean asemaa, kuten keskusjärjestö Ruotsissa ja sivuosasto Norjassa, mikä ilmeisesti johtui lastensiirotiin epäilevästi suhtautuvien poliitikkojen penseydestä. Jatkosodan alettua järjestö nimettiin sosiaaliministeriön alaiseksi lastensiirotkomiteaksi.

PASK:n puheenjohtajana toimi yllilääkäri Viljo Rantasalo ja pääsihteerinä Bertel Nyberg, vakinaiselta ammatiltaan Suomen Pelastakaa Lapset -järjestön pääsihteeriksi. Maisteri Elsa Bruun, pääammatiltaan eduskunnan kirjastonhoitaja, aloitti PASK:ssa kanslianjohtajan tittelillä. Tärkein alaosasto syntyi Turkuun, johtajanaan tohtori Karin Spooft, ja lisäksi perustettiin läänien maaherrojen johtamia aluekomiteoita Hämeenlinnaan, Vaasaan, Mikkeliin, Kuopioon ja Ouluun. Lapin lääniin ei ehditty perustaa komiteaa ennen sodan loppumista.

Joulukuun 20. päivänä Nyberg ilmoitti kirjeellä Tukholmaan, että Suomen keskus oli virallisesti perustettu ja laiva- ja junakuljetukset saattoivat alkaa.¹⁰

Ensimmäiset lapsiryhmät saapuivat Tukholmaan laivoilla joulukuun puolivälissä 1939, vaikka ministeri Juho Koivisto ei ollut perunut kieltoaan.¹¹ Sen annettiin unohtua, sillä siirtoja ajoivat nyt niitä kannattavat ja yleensäkin Pohjoismaihin myönteisesti suhtautuvat poliitikot.

Talvisodan aikana ei vielä ollut tarkkoja sääntöjä siitä, millaisten perheiden lapset olisivat oikeutettuja lähtemään meren taakse. Vanhemmat saivat lehdistön kautta tietoja, että äitien ja lasten olisi mahdollista matkustaa ilmaiseksi laivalla Turusta Ruotsiin.¹²